

ADV N
 ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN

 Vlaanderen
 vanderproef.be

Lange Leemstraat 26 | 2018 Antwerpen
 info@advn.be | www.advn.be

Wetenschappelijke **Pil-
 van Gastel
 prijs** voor geschiedenis

 ADVN
 vanderproef.be

FORUM

HELMA DE SMEDT

JURYVERSLAG PIL-VAN GASTELPRIJS VOOR GESCHIEDENIS 2019

Waarde genodigden,
Dames en heren,

We zijn hier samen voor een feestelijk gebeuren, want vandaag wordt voor de achtste maal de Driejaarlijkse Pil-van Gastelprijs voor Geschiedenis toegekend. Het is voor mij dan ook een bijzonder groot genoegen u het verslag van de jury te mogen meedelen. De jury liet zich bij de beraadslaging leiden door het reglement dat voor de periode 2016-2018 was bijgesteld. Juryleden waren de professoren en emeriti-professoren Frans-Jos Verdoodt die de jury voorzat, Machteld de Metsenaere, Els Witte, Hendrik Defoort, Bruno De Wever, Louis Vos en ikzelf.

De jury mocht zich verheugen over veertien inzendingen, waarvan – volgens de richtlijnen van het reglement – elf voor beoordeling in aanmerking kwamen. Die elf inzendingen, dames en heren, gaven de juryleden een zomer lang lectuur, want samen omvatten ze ruim 5 000 bladzijden! Een omvangrijke oogst dus, maar tegelijk ook een rijke oogst die de lectuur beslist aangenaam en boeiend maakte. De werken waren immers alle kwalitatief hoogstaand en, zoals het reglement voorschrijft, wetenschappelijk verantwoord. Zij dongen dus terecht mee voor de Prijs. De inzendingen omvatten zowel thematische monografieën als biografieën.

< Helma De Smedt leest het juryverslag voor tijdens de prijsuitreiking op 23 november 2019 in theater Tinnenpot in Gent. [ADV.N, foto Tom Cobbaert]

Hoewel de jury lof had voor alle inzendingen, kon ze toch vrij snel een topgroep van kanshebbers voor de Prijs aanduiden. Want, tijdens de beraadslaging bleek vlug dat de juryleden, die vooraf individueel een beoordelingsverslag over elke inzending hadden ingediend, onderling nagenoeg op dezelfde golflengte zaten. Aandachtige, diepgaande lezing had ieder van hen ertoe gebracht te differentiëren tussen de verschillende inzendingen en de grootste kanshebbers aan te duiden. De individuele keuzes van de juryleden spoorden opmerkelijk goed met elkaar en het kostte de jury dan ook weinig moeite om de laureaten voor de achtste Pil-van Gastelprijs aan te duiden. Ik zeg 'laureaten', want in het selectieproces kwamen twee inzendingen bovendien, zodat de jury besloot de Prijs te verdelen over twee werken, namelijk een monografie en een biografie. Zij bekroont daarmee twee onderling erg verschillende publicaties, die allebei in hun genre werkelijk schitterend zijn. Martin Schoups en Antoon Vrints, beiden verbonden aan de Vakgroep Geschiedenis van de Universiteit Gent, schreven een boeiende, bijzonder interessante studie over *De overlevenden. De Belgische oud-strijders tijdens het interbellum* (Kalmthout, Polis, 2018, 335 pp.) en Bert Govaerts, voormalig VRT-redacteur en specialist historische documentaires, realiseerde een lijvige, genuanceerde, zelfs meeslepende biografie, getiteld *Ernest Claes. De biografie van een heer uit Zichem* (Antwerpen, Houtekiet, 2016, 509 pp.).

Graag belicht ik even kort de bekroonde werken.

De historiografie heeft de oud-strijders van Wereldoorlog I nagenoeg volledig vergeten. Merkwaardig, want zij vormden samen een groep van ruim driehonderdduizend mannen, die levend van het front terugkeerden en zich tijdens het interbellum sterk manifesteerden. In de beperkte mate waarin het optreden van deze oud-strijders in de literatuur al aan bod kwam, werd dit veelal geïnterpreteerd als een opstap naar autoritair rechts. De auteurs Martin Schoups en Antoon Vrints wilden onderzoeken of en hoe de jarenlange oorlogservaring de politieke ontwikkeling van de oud-strijders beïnvloedde. Zij hielden oude aannames tegen het licht, zoals de brutaliseringsthese van de Amerikaanse historicus George Mosse enerzijds en de fasciseringsthese anderzijds. De brutaliseringsthese stelt dat de langdurige geweldservaring tijdens de oorlog teruggekeerde soldaten agressiever maakt. Historici van fascisme en nazisme zien in oud-strijders vaak ultieme voorvechters van deze stromingen. De auteurs constateerden dat Belgische oud-strijders zich expliciet buiten elke vorm van partijpolitiek hielden, maar wel duidelijk trachtten te wegen op het Belgische politieke bestel. Zij organiseerden zich daarom in verenigingen, waarbij de Nationale Strijdersbond en het Verbond der Vlaamsche Oud-strijders het overwicht hadden. De oud-strijdersverenigingen hadden vooral een civiele en sociale betekenis en vormden een belangrijke democratische kracht. De oorlog had op de Belgische oud-strijders duidelijk geen brutaliserend, maar wel een politiserend effect. Ook al sloten zij een gespierd optreden niet uit, van systematisch geweld als politiek middel was bij hen absoluut geen sprake. De oud-strijders verdedigden sterk een verregaande democratisering en veroordeelden het fascisme. Ze wilden vanuit hun oorlogsbeleving mee bouwen aan een betere, meer rechtvaardige en vredige naoorlogse samenleving. Op grond van het tijdens de

^ Laureaten Antoon Vrints (links) en Martin Schoups. [ADVN, foto Tom Cobbaert]

oorlog doorstane fysieke en psychische leed, eisten de Belgische oud-strijders een politieke en maatschappelijke rol op, maar ook materiële genoegdoening. Daarom voerden zij actie, met parades, straatacties en publicaties. Daardoor en ook via parlementaire drukking wogen zij gedurende 25 kabinetten op het besluitvormingsproces. Hun houding bezorgde alleszins kopzorgen aan de gevestigde Belgische elites en hun vertegenwoordigers in de Wetstraat.

De auteurs schonken bijzondere aandacht aan de optredens van de oud-strijders in de publieke ruimte. De berichtgeving over dergelijke *performances* vonden zij terug in de Belgische pers die zij, dankzij de grootschalige digitalisering ervan, kritisch konden doornemen. Gelukkig beperkten de auteurs zich niet tot een loutere beschrijving van de straatacties van de oud-strijders. Om grip te krijgen op het bewustzijn en de motivatie van deze mensen kenden de auteurs hen vijf rollen toe, namelijk als 'bevrijders', 'wrekers', 'schuldeisers', 'bewakers van de vrede' en 'hoeders van het vaderland', rollen die ze in hun studie uitstekend duiden en waarvan ze de impact op het politieke handelen van de oud-strijders belichten en analyseren. Zij plaatsen de politieke aspecten van de oud-strijders-optredens tegen de achtergrond van het Belgisch patriottisme en het Vlaams-nationalisme en het daarmee samenhangende anti-belgicisme. Bovendien bedden zij hun analyses in, in een ruimer vergelijkend Europees onderzoek.

De studie van Martin Schoups en Antoon Vrints is uitermate boeiend, verrijkend en onmiskenbaar origineel. Daarover waren de juryleden het roerend eens. Hun werk leidt tot nieuwe inzichten, corrigeert vroeger geuite beweringen over de Belgische oud-strijders en biedt bovendien perspectief voor verder onderzoek. Want, achteraan in hun boek stellen de auteurs nog een aantal interessante vragen die voor verdere historisch-wetenschappelijke research in aanmerking komen. Hun studie getuigt van gedegen métierkennis, zowel inzake heuristiek en verwerking van de informatie als inzake vraagstelling en is qua structuur, taal, stijl en argumentatie werkelijk voorbeeldig.

Het werk van Bert Govaerts, *Ernest Claes. De biografie van een heer uit Zichem* is van een totaal ander genre. Bert Govaerts poogde in de huid te kruipen van Ernest Claes om diens leven 'van wieg tot graf' in een toegankelijke vertelling weer te geven op basis van dagboeknotities, briefwisseling en het literaire werk van Claes zelf. Een literaire biografie of filologische biografie die het literaire oeuvre van Claes zou analyseren en evalueren was uitdrukkelijk niet zijn bedoeling. Deze biografie leest werkelijk als een trein! Elk onderdeel ervan is gebaseerd op de bronnenrijkdom die Govaerts geduldig en kritisch heeft doorgenomen, zodat hij de complexe, boeiende man die Ernest Claes was, op een gedetailleerde, genuanceerde en voldoende afstandelijke wijze tot leven kon brengen. Deze biografie is absoluut geen hagiografie. Ook al waardeert Bert

Govaerts Ernest Claes, hij verzwijgt geenszins moeilijke, delicate en omstreden fases in diens leven en hij becommentarieert die op neutrale wijze.

Hoe Claes opgroeide in Zichem, zich thuis voelde in de abdij van Averbode, student werd in Leuven, aan het werk ging als chroniqueur van het *Beknopt Verslag van het Belgisch Parlement* en dus Belgisch ambtenaar werd en hoe hij samen met schrijfster Stephanie Vetter en zoon Eric een gezin vormde dat het wel en het wee van de 20ste eeuw van dichtbij ondervond, licht Govaerts haarfijn toe. Ook hoe hij een veelgevraagd voordrachtgever was en in de film- en televisiewereld zijn weg vond. Tegelijk schenkt de auteur aandacht aan Claes als Vlaming, hoe hij bevriend was met de auteurs Felix Timmermans, Stijn Streuvels en Gerard Walschap en met politieke figuren zoals Frans Van Cauwelaert, Alfons

< Laureaat Bert Govaerts.
[ADVN, foto Tom Cobbaert]

Van de Perre, Rik Borginon en anderen. Tevens belicht hij hoe Claes zich kon vinden in de ideeën van de Frontbeweging, maar er geen actief lid van werd en absoluut geen strakke lijn in zijn politieke standpunten trok, hoe hij in 1934 'geheim lid' werd van Staf De Clercq's partij en in 1936 medestichter en bestuurslid van het Katholiek Vlaamsch Oud Hoogstudentenverbond dat de intellectuele elite in Vlaanderen weer actief bij de politiek wenste te betrekken en hoe, op het einde van zijn leven, de Vlaamse kwestie voor Claes hoe langer hoe meer een pure gevoelszaak leek te worden.

Bert Govaerts beschrijft uitgebreid Claes' houding vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog en vooral in dit verband mag zijn biografie vernieuwend worden genoemd. In de jaren 1930 publiceerde Ernest Claes in Duitsland, waar hij in toenemende mate geïnteresseerde uitgevers vond. Hij voelde zich tot op zekere hoogte "*meege-sleept door het dynamisme van het nieuwe Duitsland én door de persoonlijkheid van Adolf Hitler*". In september 1936 verdedigde hij zelfs de Duitse schrijvers uit nazi-Duitsland die niet waren uitgenodigd op het PEN-congres in Buenos Aires dat hij zelf bijwoonde en waar hij de uitval van de joodse schrijver en journalist Emil Ludwig tegen nazi-Duitsland niet kon appreciëren. Later begon hij zelf wel kritischer te denken over de Duitse politiek en Hitler, al veranderde dat voorlopig weinig aan zijn praktische omgang met zijn Duitse relaties. Claes was een pragmaticus, niet wars van enig opportunisme. Hij schaarde zich publiekelijk achter het VNV en, ook al kreeg hij voldoende signalen dat het VNV foute keuzes maakte, hij haalde de band met die partij stevig aan en steunde ze financieel. Met de Duitse bezetters en de bezetting ging hij op redelijk standvastige, niet erg gereserveerde wijze om. Hij aanvaardde het tijdelijke Duitse gezag, maar altijd met het oog op een definitieve regeling voor Vlaanderen na de Duitse overwinning. Hij bedreef een eigen soort 'attentisme' of voorzichtig afwachten. Nog in de zomer van 1944 onderhandelde Claes met Nieuwe Orde-uitgevers en trachtte zijn werk in Duitsland zoveel mogelijk aan de man te brengen. Zijn houding was minstens ambigu. Zelfs als het resultaat van de oorlog duidelijk werd, continueerde hij die activiteiten, terwijl hij ondertussen toch Belgisch ambtenaar bleef.

Na de oorlog moest Claes zich voor het gerecht verdedigen. Ernest Claes was geen collaborateur, zegt Bert Govaerts: hij werd zowel door de krijgsraad als door het krijgshof vrijgesproken. Hij verloor gedurende zes jaar zijn ambtenarenwedde en tevens een deel van zijn pensioenrechten en gedurende drie jaar zijn burgerrechten. Bovendien verwoestte een Ukkelse straatbende grotendeels zijn huis en inboedel. Hij werd dus slachtoffer van de bestraffing door de staat en van de eigenrichting van de straat. Hij was een Vlaming geweest van de vergissingen, de beoordelingsfouten en de verkeerde allianties, waarover Frans-Jos Verdoodt in 2000 sprak in zijn historisch pardon. In zijn poging zichzelf te verdedigen tegen beschuldigingen van collaboratie nam Claes vaak een loopje met de waarheid. Hij minimaliseerde zijn activiteiten tijdens de bezetting of zweeg erover of gebaarde van 'vergetelheid'. Geleidelijk aan kon hij de oorlogstrauma's achter de rug laten en oud en nieuw werk publiceren én vooral regelmatig optreden als voordrachthouder. Hij genoot van het succes bij zijn publieke optredens, want ijdel was hij beslist. De schrijver Claes geraakte stilaan uitgepraat, maar de pu-

blieke figuur 'Nest' groeide: hij werd gevierd en door diverse verenigingen gevraagd om de rol van erevoorzitter op te nemen. Vele Vlamingen koesterden hem, zo schrijft Bert Govaerts, *“misschien omwille van zijn slachtofferkrediet uit de repressietijd, misschien omdat hij een figuur vertegenwoordigde uit een wereld die snel aan het verdwijnen was”*.

De jury apprecieerde ten eerste de vlotte leesbaarheid en de nuancering van deze biografie van Ernest Claes, die uitstekend geschreven, goed gecomponeerd en op uitgebreide heuristiek gebaseerd is. Auteur Bert Govaerts oogstte daarom veel lof van de jury, zeker ook omwille van de nieuwe inzichten, de trefzekere formuleringen en de mooie en rake typeringen.

De jury wenste na rijp beraad de auteurs Martin Schoups, Antoon Vrints en Bert Govaerts omwille van hun baanbrekend wetenschappelijk-historisch werk ex aequo voor te dragen als laureaten voor de achtste Pil-van Gastelprijs voor Geschiedenis 2019.